

ХРИСТО БЕЛЧЕВ: НЕПОЗНАТИЯТ

РУМЯНА ПЕНЧЕВА 9

ВСЯКА МОЯ МИСЪЛ
ТЕБ ОБГРЪЩА... 65

ОТ ДНЕВНИКА
НА ХРИСТО БЕЛЧЕВ 159

ИЗВОД ИЗ НАЙ-НОВАТА
БЪЛГАРСКА ЛЕТОПИС 177

ПОЕЗИЯ 191

ШАРЛ БОДЛЕР 207

АНАЛИЗА НА ЛЮБОВТА

У БОДЛЕРА 209

ПЕЗИМИЗЪМЪТ НА БОДЛЕРА 212

ХРИСТО БЕЛЧЕВ –

НЕПОЗНАТИЯТ

Р у м я н а П е н ч е в а

Преди 130 години е убит финансовият министър Христо Белчев. Оттогава насам той е познат именно с трагичната си кончина и и че е бил съпруг на поетесата Мара Белчева. Това е несправедливо и затова с тази книга ще се опитам да повдигна завесата на забравата, доколкото е възможно, за да представя другия Христо Белчев – *непознатия*.

През 1905 г. излиза книгата „Избрани съчинения на Христо Белчев“. Предговорът към изданието, наречен „Характеристика“, е на Пенчо Славейков. Между твърдите корици на плътна луксозна хартия са поместени най-добрите поетични творби на Белчев – на български и хърватски. Славейков е събрал публикуваните в периодичния печат „Мисли“, недовършеното сатирично произведение „Нова мода граматика“ и неиздадената статия „Извод из най-новата българска летопис“. Този високо благороден жест към покойния прави не само на големия поет, но и на вдовицата Мара Белчева. Стъпка, която те предприемат вероятно като прощаване с миналото ѝ и като начало на бъдещия им съвместен живот. Проф. Беньо Цонев¹ по повод на книгата не само дава добра оценка на поместените творби, но пише, че Славейков напълно е навлязъл в духовния мир на Христо Белчев:

...Христо Белчев е даровит поет и писател, който обещаваше да остави трайни произведения в нашата литература, ако условията на живота му се бяха стекли в полза на писателската му дейност. От това, що ни е оставил този рано заминал книжовник, гледам, че той е имал вече добри основи, почерпил е хубави знания на Запад, но и личните му дарби,

¹ БИА, Ф. 205, а.е. 26, л. 1–3. Ръкопис, б.з.

Пенчо Славейков

както и чувствителното му и справедливо сърце биха повдигнали високо в литературния зенит, той прилича на звезда, която се появява на хоризонта, трепти и блещука някое време и изведнъж изчезва, свалена от някоя брутална ръка, преди да ѝ видим пълният блясък.

Изследователите са датирали приблизително началото на емоционалното свързване на Славейков и бъдещата поетеса – през 1903 г. Още през същата година Славейков започва работата си по „Характеристика“-та, а Мара Белчева му предоставя ръкописите на покойния си съпруг и кореспонденцията им. Славейков, като съвестен изследовател, се свързва с

проф. Георги Златарски¹ и проучва архива му, свързан с Христо Белчев – търновския период и следването им в Загреб. Поетът пристъпва с огромно уважение към книгата на покойния съпруг на любимата си жена. В писмо² до Мара Белчева от 13 януари 1904 г. той споделя:

...Въобще, аз засега имам доста работа, но от всичко най-ме интересува етюда за Христа, от който имам вече още толкова, колкото ти пратих. Моля те, при преписването да ми подчеркваш всичко, що е неясно или ти намериш погрешно... При все това, от етюда си, от досега написаното, съм доволен, а на коректура (както си е мой обичай) аз ще го закръглявам и ще му дам последна форма. Аз ще го изкарам такъв, каквито са и другите ми досегашни етюди, – един вид поема! Съгласна ли си? И ти ще дойдеш вътре: bald leise ungedeutet bald im vollen Lichte seiner Schöenheit... Was? Bist nicht einverstanden? Lass' doch!³...

Не след дълго, на 19 февруари 1904 г., Славейков споменава между другото:

...Аз преглеждам сега очерка по твоя препис и го поправям, и допълням. Неясности няма да има, от писмата ще цитирам може би и повече – но зависи от обстоятелството кой и как ще ги печата... Като преглеждам сега очерка, виждам, че той е по-хубав, отколкото мислех, че ще стане. Сещаш ли се защо? Нали защото ти беше при мене, когато го пишех? Неисе, било що било, а той не е лош. Доволна ли си от онова малко, което съм казал за тебе?...

От друго, недатирано писмо до Мара Белчева, но вероятно от края на март 1904 г., разбираме, че студията е завършена и Славейков е изтощен до крайност от *духоморния* труд, който е полагал в продължение на месеци:

¹ Проф. Георги Златарски (1854–1909) – основател на геоложката наука в България, ректор на Софийския университет. Архивното наследство на професора се пази в НА на БАН във фонд № 71 к. От загребския период са останали писмата на баща му, в които му заявява подкрепата си, но никъде не се споменава за Христо Белчев.

² *Писма от Пенча Славейков до Мара Белчева*. Хемус, 1929, с. 19–24.

³ Скоро тихо недокоснат, скоро в пълната светлина на красотата му... Какво? Не си съгласна? Нека бъде!

*Георги Златарски
като студент в Загреб,
1879 г.*

...Ето сега що ще кажа, което по-напред не ти казвах и за което няма загадка в очерка за Христа: – Аз съм уморен – безобразно уморен...

В текста си поетът е събрал всички факти около житейския път на Христо Белчев. Той успява да издигне публикациите му в периодичния печат, да направи и съпоставка между стиховете му, публикувани на хърватски и на български. Разчита писмата му до Мара Белчева – 117 на брой, писани в Белград, където е изпратен от българското правителство за сключване на търговски договор със Сърбия.

...И ако някога на тия писма бъде уречено да видят бял свят, ние ще имаме не само най-хубавото нещо, което Белчев е написал, но едно откровение на интимния живот на един рядък българин, каквито откровения досега нямаме и не може да се подозира, че е възможно да ги има някой от нацията на Байганювците.

В ЦДА се съхраняват 65 от тези писма¹. Не е известно какво се е случило с останалите. Някой наистина е работил по тях, с молив е зачертавал пасажи, подчертавал е изрази. Не се съмнявам, че и Христо Белчев е пазил писмата на Мара. Но каква е тяхната съдба не се знае. А от успоредното им публикуване би се получил един красив емоционален диалог на две влюбени души.

Знаем много за Мара Белчева – за поезията ѝ, за себеотдаването ѝ на Пенчо Славейков, за увлечението ѝ по учението на Петър Дънов... И все още твърде малко познаваме живота ѝ, преди да се преплете с този на Пенчо Славейков. Още по-малко знаем за Христо Белчев – любимия съпруг, приятел, наставник. Ценен източник за възстановяване на житейския път на Христо Белчев, освен „Характеристика“-та на Славейков, е и брошурката на прокурора Г. Цукев „Биография на министра Белчева и присъдата по убийството му“², излязла непосредствено след приключването на съдебния процес.

Изглед от Загреб

¹ ЦДА, Ф. 128К, оп. 2, а.е. 139.

² Цукев, Г. *Биография на министра Белчева и присъдата по убийството му*. София, 189, с. 3–6. Книгата в резюме предава отминалия съдебен процес, предговорът е със заглавие *Кратки черти на биографията на покойния министър Белчев*. В същата година Цукев публикува в почти 1000 страници и *Делото по заговора за убийството на Негово Царско Височество княза и министър-председателя Стамболова и убийството на министра Белчева*.

Гимназията в Загреб,
в която е учил
Христо Белчев

Центърът на Загреб

Минчо Белчев, бащата на бъдещия министър на финансите, е казанджия, родом от *тревненските колиби Боженци*. Христо е третият му син. Роден е в Търново през 1857 г. Баща му имал намерение да го направи търговец. През 1872 г., когато Христо е 14-десетгодишен, с *половин бащина воля* заминава по Дунава за Загреб с приятеля си Георги Златарски с 13 гроша в джоба. На парахода обаче някой открадва парите му. Може би Белчев е щял да отиде в Русия да учи, но по това време в Търново живеел хърватинът Джоич, женен за българка, който ги убеждава да идат в

Загреб: Там дето науката ходи по улиците, а в Русия е мраз и неизвестност.

За да обясни на съвременниците си значението на решението на Белчев да учи в Хърватия, Славейков казва следното:

...Преди отиваше на чужбина само онзи, комуто е гръля в душата звезда да на бъдещето, съзнанието за оная велика задача, която те имаха да изпълняват като борци и просветители на възраждащия се народ. То не са днешните, пред които се мярка само готовото блюдо на държавната трапеза.

И допълва, че предосвобожденските ученици, обучаващи се в чужбина, са се интересували и какво става на *мегданя на културата*. По същото време в Загреб учи и Никола Лазаров¹, в непубликуваните спомени на който четем:

...В Загреб постъпих в IV клас на реалното училище. Още първия месец научих доста хърватски и свърших четвъртия клас с отличие. В това време следваха в реалното училище българските ученици: М. Сарафов (после министър), Хр. Белчев (министър), Ив. Сарафов (генерал), Г. Златарски (професор), В. Карагьозов (учител, фабрикант), Сп. Вацов (директор), С. Христов (учител)...

Христо постъпва в четвърти клас на реалната гимназия в Загреб. Първите шест месеца, останал съвсем без средства, се храни в трапезарията за бедни при семинарията, където на гостите поднасят остатъците от скромния обяд или вечеря на семинаристите. Въпреки системното гладуване, упоритото българче е изцяло отдадено на обучението си. Дори след първите изпити в гимназията при него на частни уроци идват негови съученици, а даже и самите му преподаватели. С тези уроци Белчев можел вече да не се храни в трапезарията. Разбира се, прехраната е била съвсем сиромашка, но достатъчна, за да се почувства независим – самун хляб, сушена риба, парче сирене или чепка грозде. Съжалявал много, че няма масли-

¹ НБКМ-БИА, Ф. 298, а.е. 4, л. 12.

Никола Лазаров е роден в Търново през 1855 г., след завършването си учителства.

ни. Въпреки оскъдицата, с Георги Златарски икономисвали по няколко крайцера, за да посещават театрални представления.

Различните интереси и възможности ги разделят със Златарски. Белчев е скромен и необщителен, предпочитал да се усамотява с книгите. Завършва гимназията през 1876 г., а от следващата година записва Физико-математическия факултет. Според Г. Цукев Белчев избира Философския факултет заради душевната си нагласа и съзерцателния си и умозрителен характер. Българските ученици и студенти са живеели заедно – интересували са се от събитията в България, имали са дружество, издавали са ръкописен вестник „Сърбогъска“. Дружеството е било неофициално, но някои негови изяви са предизвикали вниманието на полицията – например телеграмата на дружеството до Цанков и Балабанов¹, които през

Университетът в Загреб

Улица
в Загреб

¹ Драган Цанков и Марко Балабанов. След Априлското въстание те посещават Англия, Франция, Германия, Италия, Русия, Австро-Унгария. Целта им била не само да запознаят западната общественост и правителства с борбите на българите, но и да повдигнат въпроса за бъдещето на България и да пледират за автономия.

1876 г. са обикаляли европейските страни, за да популяризират българската кауза, организирана е улична манифестация по случай падането на Плевен, в която са взели участие и хърватски младежи – Славейков пояснява:

Изобищо погледанато, българската младеж си е гледала уроците и е страняла от хърватския обществен живот. Но от друга страна, всеки от тия младежи не е пропускал случай да заинтересува гостолюбивите хървати с положението на своя роден край. И ние виждаме как помагат те на Fr. S. Kuhač¹ да нотира за пръв път български народни песни и да отрупват вестниците със сведения и статии по нашите работи.

Особено активен с публикации в пресата е Светослав Миларов², когото по-късно са преведени от хърватски на български от Христо Белчев и Спас Вацов³. Вероятно Миларов е съдействал на Белчев да публикува свои стихотворения в хърватското списание *Vijepac*⁴. Това творчество на поета не е изследвано. Белчев пише на хърватски, а по-късно и на български, но с много хърватизми. Според Пенчо Славейков това оказва влияние на характера и формата на стиховете и прозата му. Те са по младежки жизнерадостни, но скоро от тях започва да лъха скръб и се изпълват с кошмарни привидения, което Славейков отдава на хроничното гладуване на младия поет, когото изтощават организма му. Христо е прикован на легло, когато научава за освободителната война в България. Има намерение да се върне, за да участва, но успява да се завърне в Търново едва след като се възстановява от заболяването си. Успокоен, че градът е свободен, той отново иска да се върне в Загреб, за да продължи образованието си, но няма средства. Случайна среща с Иван Ангелов, председател на Окръжния съвет в Севлиево, променя намеренията му и от 1 юли 1878 г. е назначен като негов писар. Заможният севлиевец оценява трудолюбието и благия характер на младежа. Христо пък е привлечен от хубостта и

¹ Франьо Ксавер Кухач – етномузиколог, историк на музиката.

² Светослав Миларов (1849–1892) – писател и публицист. Обвинен за убийството на Христо Белчев. Обесен в двора на Черната джамия през 1891 г. Впоследствие е доказано, че е невинен.

³ Спас Вацов Киров (1856–1928) – основоположник на метеорологията и сеизмологията в България.

⁴ *Vijepac* – хърватско литературно списание, основано през 1869 г. със задачата: *да забавлява и да образова*.

пъргавия ум на дъщерята на Иван Ангелов – Мара, тогава едва 10–11-годишна. Баща ѝ не се възпротивява, защото се е убедил в почтеността на младежа. На смъртния си одър волята му е Христо да стане негов зет. Докато стихотворенията на Белчев, писани в Загреб, са възхваля на младостта и мъглявата любов, то през 1879 г. обектът на опоемизиране е конкретен:

*Ела при мене, пъстра пеперудо,
ела при мене – весело сдружени
да полетиме двама, милолудо,
над цветните, над росните полени.
Виж, как ни кани мило всяко цвете...
И аз ще съм кат' тебе – божье дете.*

Мара Белчева

Пенчо Славейков

Севлиево

В края на 1879 г. Белчев е преместен от Севлиево в канцеларията на търновския губернатор. Според Г. Цукев длъжността му е *бухгалтер в ковчежничеството*, а от 1 февруари 1880 г. е назначен за секретар на съветника по *казенните дела* в Търновската губерния.

Там се запознава с Петко Р. Славейков и става постоянен сътрудник в неговия вестник „Остен“¹, като подписва творбите си с псевдонима Яворин или с инициала „Я.“. След спирането на вестника сътрудничи във в. „Целокупна България“, където попада под влиянието на Любен Каравелов и П. Р. Славейков. След време, когато Пенчо Славейков съставя първия том на Избраните съчинения на баща си, включва стиховете „Венци хваления“. Едва след като му попадат ръкописите на Белчев, разбира, че те не са от баща му. Това е най-силният му творчески период на Христо Белчев – псевдонимите му Яворин и Яворина се появяват на страниците на в. „Независимост“, сп. „Денница“, в „Сборник за народни умотворения“². Христо Белчев няма време да издаде своя книга. Името му се появява единствено на кориците на „Студия върху поземленият налог“ (1881) и „Бюджет за приходите и разходите на Княжество България през 1891 година“.

Престоят му в Търново е кратък. На 1 април 1880 г. е повикан в София за подначалник в Министерството на финансите, в отделението за *косвените данъци*. А само месец и половина по-късно вече е на длъжност първи помощник в Отделението за преките и косвени налози. В самото начало на следващата година (1881) му е поверено управлението на току-що създаденото Статистическо бюро, откъдето пък в края на същата година с държавна стипендия го изпращат в Париж в *École des Sciences politiques et économiques*³. Редом с изпълнението на студентските си задължения Белчев сътрудничи на социолога Демомбин – автор на *Les constitutions européennes* (1883), и съставя отдела за България, който е около 40 страници.

¹ Първият сатиричен вестник след Освобождението. Негов сътрудник е и Стефан Стамболов.

² Тук ще се отклоня, за да направя едно предположение. През 1899–1900 г. – времето, когато Пею Крачолов започва да сътрудничи на сп. „Мисъл“, Пенчо Славейков е този, който му дава поетичния псевдоним Яворов. Дали това не е благородна заемка от рано отишлия си поет Христо Белчев?

³ Училище по политически науки и икономика.

В писмо от Париж (18 юли 1883) до приятеля си Георги Златарски, единствено на когото споделя обичта си към Мара, споделя:

...Аз съм под натиска на две външни обстоятелства: а) треска; в) черни очи. Треската е от четири дена, черните очи от по-отколе. Единствената разлика между тези две влияния е, че първото ме то обича, а второто го аз обичам.

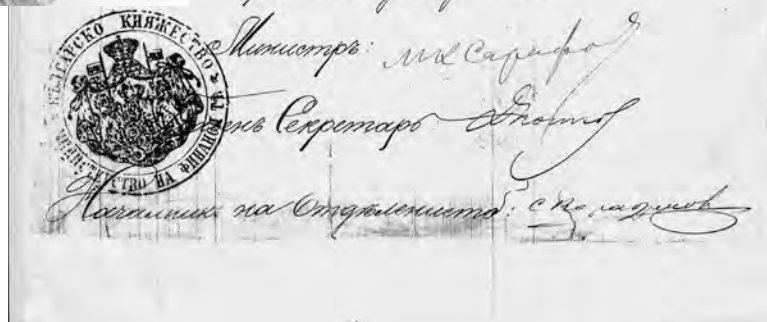
След завършването на в *École des Sciences politiques et économiques* специализира една година във френското финансово министерство. Българската държава му възлага да изучи данъчната система на Франция и устройството на кадастъра. Завръща се в България след 4-годишен престой във Франция и на 6 ноември 1884 г. заема специално откритата за него длъжност главен ревизор при Министерство на финансите. Бързо се изкачва по йерархичната стълба и на 17 август 1885 г. е назначен за главен секретар в министерството. От 2 ноември 1890 г. с указ на княз Фердинанд вече е министър на финансите. Г. Цукев отбелязва:

Уви, само кратко време му бе предопределено да действа на този си велеважен пост. През време на службуванието си покойният е бил натоварван с разни важни мисии, които той при високата си образованост и подготовка и при владеенето на езиците: френски, немски и английски, винаги е можил най-задоволително да изтълни.

Писмата, които публикуваме, са писани в периода 26 януари – 4 август 1889 г. По това време главният секретар на Министерството на финансите Белчев е командирован заедно с главния секретар на Министерския съвет Богдан Горанов¹ в Белград, за да подготвят преговорите по подписването на търговския договор между България и Сърбия.

Христо Белчев е изцяло отдаден на служебните си задължения.

¹ Богдан Горанов (1847–1907) – родственик на Евлоги Георгиев, който поема издръжката му, докато завърши образованието си по философия и естествени науки. Учителства в Пловдив (преподава по френски език на Иван Вазов), в Търново, София и Болград; редактор в цариградското сп. „Читалище“, висш служител в Министерство на народното просвещение; главен секретар на Министерския съвет; дипломатически агент в Белград и в Букурещ; преводач на творби на Шилер, Гьоте, Ламартин.

Писмо, подписано от министъра на финансите Михаил Сарафов, с което се разрешава Христо Белчев да специализира във Франция, 14 април 1884 г.

Париж в края
на XIX в.

4547. PARIS — Les Invalides — Entrée principale

Fondé par Louis XIV pour recueillir les soldats mutilés. Commencé en 1671 par L'abbé Brémond, terminé en 1674. Renferme le musée de l'Armée et le Tombeau de Napoléon 1er.

Славейков пише:

При друг случай аз съм казал и твърдя го пак, че изобщо чиновничеството на един писател е в ущърб на работата. Но в случая с Белчев, при неговата съвестност към работата, на която се е посветил, и при домогването му за **човешки** живот – ние виждаме обратното. Докато поетите, като чиновници, са вредни за службата, която им се поверява – Белчеву, наопаки, чиновничеството е вредило малко по малко на писателя, докато най-сетне и съвсем го погубва.

Оценката на Славейков е, че пред Христо Белчев като поет е бил отворен широк път. Но изборът му е да се изгражда професионално и да се отгаде на кариерата на финансист. Попадането му в политиката не е следствие на негов стремеж – оценени от силните на деня са познанията, дисциплината и личните му качества. Твърде много е проучено и писано за политическите борби в следосвобожденска България. Нееднозначни са оценките за управлението и за личността на министър-председателя Стефан Стамболов. Познанството на Христо Белчев със Ст. Стамболов е още от Търново – от ученическите години. Свързва ги и страстта към писането, към поезията. Вероятно са били наистина близки и не са общували чрез писма, защото в огромния, проучен и публикуван в 20 то-

Европейският дух на Белград

ма, архив на Стамболов няма и най-малък белег от тяхно писмовно частно общуване. Но пък в архива на Сава Муткуров е запазено писмо от 25 ноември 1890 г.¹, в което в присъщия си стил на изразяване споделя:

...Кабинетът се попълни с Грекова и Белчева. Последния малко го ритнала камила в устата, и мъчно си защитава проектите в Н[ародното] събрание. Нейсе, ще го защитаваме – той е добър работник в министерството си. Княза е толкова любезен, колкото със старите, забележително е, че ни чува правилно, не прави изключение и Греков. На Живкова много тежи това отношение на Княза към него и иска да си дава оставката.

Не са достигнали до нас други оценки за времето, когато Белчев е заемал министерския пост. С. Любимски² в писмо до Сава Муткуров от 14 февруари 1891 г. му честити генералското звание³ и между другото му съобщава:

Стефан Стамболов

¹ НБКМ-БИА, Ф. 342, а.е. 5, л. 40.

² НБКМ-БИА, Ф. 342, а.е. 5, л. 12. Писмото е от 14 дек. 1891 г.

³ Сава Муткуров е първият български генерал.

... Днес се награди и Петров с орден и звезда „Кобургска“. Греков с I ст. Александър, Белчев с II степен.

Христо Белчев замества на министерския стол оттеглилия се Георги Живков. Влизането му в кабинета на Стефан Стамболов ще се окаже фатално.

Само две писма¹ преди сватбата на Христо Белчев и Мара Ангелова са оцелели днес. В тях той се опитва да разкаже за себе си, за амбициите си, за мечтите си. По природа е притеснителен и епистоларната форма е удобна да се саморазкрие, да назове чувствата, които изпитва, и да покаже съпричастие то си към всичко, което се отнася до нея.

Първото писмо е с дата 10 февруари 1885 г.:

И тъй, на що да отдам, хубава Молке, приятната случка на още по-приятното за мене стъпване в пряк разговор с вас, и то с цел да прекратим разстоянието, което ни дели, и да си четем в думите. Да имам силата на един Шекспир, щях само с три думи да формулирам недоумението си: случай или съдба? По друг повод бих, може би, понегодувал, ако е случаят, който предизвиква постъпките ни и дава по капризите си вървежа на делата ни; но тука и случай, и съдба са либави решения, които ме теглят напред и не ме оставят да правя никаква анализа. А защо ли в тази случка влечението ми е по-силно от разсъдъка? – Но, с вашата проникателност, вие ще отгадате тозчас, от въпросите, които тука неволно си задавам, че пред себе си имате човек замислен и предаден на мечтания. Естествен недостатък или лична вина, такава физиономия не е за защитаване, защото изкуството да придумаеш някого не е само да го убедиш, а и да му се понравиш. Смя ли да вярвам, че ще бъда един ден честит да не ви съм неприятен? Теша се, че действувам искрено, като ви представям истинската си физиономия, но не съм изгубил надежда, а напротив, предчувствам, че под благотворното влияние на взаимната ни преданост с бъдещата ми

¹ И двете писма са писани в София.

другарка, ще светне с по-хубави краски божия свят. Ако ми позволявате, ще приложя, че откак се е подновил в мене споменът на татковото ви желание, като че ли съм станал по-жив, по-ведър и по-весел. Някои от приятелите ми тука забелязват това променение, но те още не знаят причината му. Добър ли е признак?

За хатъра на искреността ми, ще попитате, може би, като какво могат да бъдат тия мисли и мечтания. Престъпнически няма и недейте им отдава повече важност, отколкото аз сам им отдавам: отчасти по темперамент и отчасти отпечатъци и следствия от борбата за едно „човешко бъдеще“, както едно време го наричат хората, у които способността да идеализират, не се е изхабила. Не намирате ли и вие, че на този свят има не малко неща, които ви възмушават душата и от които ви се поражда идеята да бъдеха по-иначе и да напращах света по-сносен, ако не обаятелен? Вашият умен поглед ми дава предварителен отговор на потвърждение, ако се не лъжа, и тогава... сме съгласни.

След тая повърхностна рисунка на физиономията, иде, мисля, на ред да ви се изповядам и за поведението си, което ми се иска да увардя завинаги в старанията си за сносимо прекарване на живота. По духа на времето, днес дейтелността на човека може да се развива в разни направления и ми се чини за най-честито онова направление, което най-отговаря същевременно на средствата, на умението и на темперамента на човека. Средствата му, които дупърва ще се създават, – умението ми, което до сега можех да придобия от спечелената си позиция, и от темпераментът, за който от това ще заключаваме, – определят сами за най-добро да продължавам по същата кариера, ако не сегиз-тогиз и по книжовното поле. Но не ми се иска никак да се замисам в политическите партии, защото не ща да воювам за лаврови венци в борба, дето, изобщо речено, идеалът е примамка, средствата низки и целта не от безкористност. Искам, както и до сега, с честен и мирен труд да си изработвам щастието. В останалото – за бурен живот не съм роден.

По един общ закон на развитието девойка на вашата млада възраст би се очаквала, в подобен случай, на думи нежни, на чувства деликати, на възпявания любовта, а аз ви поднасям само мисли и разсъждения, като някой стар човек. Може, недейте да разкривам при първа среща булото на сърцето си, боя се да не избухне нещо, което ще ме отвлече от

Мара Белчева

въпроса, който трябва пръв да се реши. Представих ви тука повечето черни точки, но когато вие се не уплашите от тях, което е и моето горещо желание, за хубавите, веселите и приятните неща ще имаме целия си живот.

Във всеки случай аз ви благодаря искрено за доверието, което показахте към мене, като имахте любезността да ми позволите да ви адресирам тези редове. Не по-малко ви благодаря и за вашите портрети, които ми представят постепенното ви порастване и... позволявате ли ми?... въплотението на сънувана хубост, на която съм щастлив поклонник.

В заключение ви моля, ако удостоите това ми за отговор, да ми явите, предпочитате ли да ви адресувам писмата си чрез друго лице – и в такъв случай чрез кое, – или обичате да ви ги пращам право на вашето име. Това си ще рекомандирам за по-голяма сигурност, че ще се даде на вашите ръце.

Ваш предан

Хр. Белчев

Адрес: В Министерство на финансите – София.

А Второто – от 10 март 1885 г.:

Преди празника на 19 февруарий беше ми паднал под ръка един брой от вестник „Славянин“, дето четох, че сте щели да вземете деятелно участие в един концерт с благотворителна цел. Мислех си, че занята с това дело, от една страна, а от друга, адмирирани от публиката за развития ви дар и външования от приятните чувства, които несъмнено ще ви произведе събитието, вие едва ли ще имате свободна минута да помислите на един отдалечен непознат с неясна фигура. Укорях се даже, дето бях дошъл да ви безпокоя и да ви крада от времето с разсъждения, за които първата ви стъпка в явния живот ме караше да предчувствам, че не могат да бъдат по вашия вкус, и си казах последната дума на философа: ще се чака! Няколко дни след това пък ми се падна – случай или съдба? – един брой от вестник „Рашето“, който не зная как вам е подействал, но който мене ми възмути душата за безцеремонната и грубата му обноски с вас, по повод на услугата, която сте предприели да направите не по наложение,

а по покана. Припомних си една максима от Mme de Staël: Un homme doit savoir braver l'opinion; une femme doit s'y soumettre¹, и като съм уверен, че макар и да е в повелителна форма тая максима, тя е не по-малко вярно изразение на една потребност на човеческото естество, съчувствах ви без позволение и заключих още един път, че човек трябва и добрините да прави с предпазливост.

Но защо ви говоря за всичко това? Направих го безсъзнателно и, може би, защото за това ми нищо не казахте в промисленото си писмо от 28 миналий. Далеч съм обаче от мисълта да ви натяквам, а и не бива да злоупотребя с привилегията, с която ми позволихте да ви адресувам някои редове, под риск да я не изгубя.

Вий ми казвате, че там, дето предварително се разрешават недоуменията и мъчнотииите, каквито могат да бъдат предвидени отнапред, човек можал да бъде спокоен за по-после, и аз съм напълно съгласен с вас. Като е тъй, хайде, да поспориме, хубава приятелке, дали се водим от такова начало. За физическите ви качества аз съдих от изпратените за мене ваши снимки и си изразих своевременно адмирацията, а за запознаването ви с мене ще послужи прилаганата тука моя снимка. Какво ще бъде впечатлението ви, аз се боя да узная... но да минем! За нравствените качества тъй също може да се съди в размера, в който е позволено да се съди от фотографиите за физическите качества, от писмените междуособни сношения, когато писаното произлиза от собствено внушение. Но не приемате ли, Госпожице, или по-добре, не ви ли се е случвало да срещнете лице, против физическото, нравствените и умствените качества, на които, да нямате нищо да кажете, а при това да оставате равнодушна, да не усещате никакво влечение към него, освен известна доза почит, която ви вдъхва? Не се ли изисква тука едно особено нещо, едно друго чувство, върху което човек да няма власт, за да се решат такива две лица на задръжен живот? Предчувствам даже вашето признание, че нашият случай е още по-сложен от моя. Още не съм бил честит да се намеря във вашето присъствие, за да отгадая от погледа ви и вий от моя [на] решающия глас на този сфинкс, който управлява със съдбините ни. Ето в кой смисъл стоя пред вашето сладко

¹ Мъжът трябва да умее да оспорва чуждото мнение, а жената да го приема (фр.).

„пришъпване“, като изненадан, и това не от скептицизъм, но от началото, върху което и двоицата сме съгласни.

Съжалявам, че не мога да задоволя желанието си да ви видя, толкова повече дето вината за това е в мене. А именно, когато пристигнах тука и бидох назначен за ревизор, по нямане на друга съответствуваща длъжност, аз си издействувах да бъда прикомандиран да работя в Министерството, понеже ревизорството не ми е дотам по нрава. Тъй прикован тука, стана ми за дълго време невъзможно да изляза навън; но как можах да предвидя, че ще ми се усмихне щастието да не си останем непознати!...

*Ваш искрен
Хр. Белчев*

Седмичният вестник „Рашето. Вестник хумористический и сатирически за пресяване чистото от нечистото“ излиза през 1884–1885 г. в Русе; негов редактор е Хр. Г. Бъчеваров. В рубриката „Нашенските дангани“¹ е поместена следната бележка:

Центърът на Русе

¹ *Рашето*, год. 1, бр. 18, 16 февр. 1885, събота, с. 2.

Рашетарът счита за длъжност да обади на всеки негов читач, че денят 19 февруарий е идущий вторник. В този знаменит ден се подписа св. Стефанский Договор за освобождението на България. Тая година гр. Руссе между другите си приготовления, които стават от страна на поч[итаемостта] Руссенско Градско Общинско Управление, се приготвява и от страна на г.г. Учителките от Руссенската реалка, с участието на някои госпожици българки Концерт (пение), който ще се даде в чест на тоя велик празник в салона на Хотел Исляхане.

Чистият приход от концерта ще бъде за в полза на бедните ученици. Дядо рашетар предварително поздравява всички тия госпожици и господа, които доброволно ще вземат участие за тая блага цел. А Руссенската поч[итаемата] публика подканва да поразвърже малко кесията си и почете с присъствието си Концертът, като има предвид тежката зима и страданието на бедните ученици, и най-после трябва да има пред очи и „Рашето“, за да нямаме после дълги и широки разпратии.

А в следващия, 19-и брой, от 23 февруари 1885 г., срещаме името на Мара Белчева – с висока оценка за нейния певчески талант:

Денят 19 февруарий тая година се празнува в гр. Руссе тържествено. Времето беше хубаво и множеството народ препълни площада, гдето в чест на тоя празник се отслужи молебен. Между другите веселия, с които празнуваше населението, тоя свят ден за нас, българите, вечерта се даде и бал. Концерт (пение) за полза на бедните ученици, в който взеха участие: Хорът, под управлението на г. А. Стоянов, г-ца М[ара] Ангелова (българка певица) изпя на български сбор от български песни, Македония и др.; а г-ца М. А. Попова изпя на български „България робиня“ и др., на пиано свириха г-ци Л. Камбурова, П. Ханджиева и Олга Ив. Чоранчиева. Последната, по малкостта на възрастта си и при нейното свирене, силните ръкопляскания и браво заглушаваха салона.

Декламира сиромашкия г-ца А[тина] Болярска¹. Салонът на концерта беше пълен и много от публиката на крака, а повече се върна.

¹ Бъдещата съпруга на поета Иван Вазов.

С една дума вторият Концерт, може да се каже, отговори напълно за целта и присъстващата публика се разотиде благодарна и пожела да се дава 3-ий Концерт за в полза на г-ца М[ара] Ангелова.

Мара е харесвана и много мъже са се надявали на нейната благосклонност. Съперничеството за сърцето ѝ било причина за провеждането на първия дуел в следосвобожденската история на Търново. Главни действащи лица в двубоя са щаб-капитан Бисоцки и подпоручик Владимир фон Ротмер. Жертви нямало, но княз Дондуков-Корсаков бил принуден да отпрати влюбените кавалери на друга служба. Съдбата е благосклонна към Христо Белчев – той спечелва сърцето и ръката на хубавата Мара. Женихът се на 1 юни 1886 г.

Съвместният живот на семейство Белчеви започва безоблачно. Те са щастливи. И двамата имат литературни интереси, обичат музиката, пътуват до Франция, Англия, Турция. Събират впечатления и спомени. Доброто служебно положение на Христо Белчев им дава възможност да живеят безгрижно и да се радват на благоразположението на Двореца.

*...пътуват до
Франция, Англия,
Турция*

Анна дъо Грено-
Станчова

Султана
Рачо Петрова

Мара Белчева

Фердинанд, Димитър
Станчов и Анна
дъо Грено-Станчова

Мара Белчева
(в средата) като
придворна дама

М. Марколевска
ПРИДВОРНИ ФОТОГРАФИ
САМОКОВСКА В/1 929